

Наталія СЕМЕНЮК

Ключові слова: людина, освіта, безперервність, система освіти, культура.

Аналізується проблема організації безперервної освіти, яка спрямована на постійне вдосконалення і цілісний розвиток людини протягом усього її життя, на підвищення можливостей її трудової й соціальної адаптації у мінливому світі і є одним із вагомих чинників економічного та соціально-культурного прогресу

УДК 37.013.74 : 374.091

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА: СВІТОВА ПРАКТИКА Й УКРАЇНА

© Семенюк Н., 2012

к зазначається у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України, «...система генерації та передання знань за останні десятиліття кардинально змінилася, а їх обсяг багаторазово зріс. Нині щорічно оновлюється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань. Такий стан справ вимагає розвитку системи освіти протягом життя, де базова освіта періодично має доповнюватися програмами додаткової освіти і організується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами» [6].

Останнім часом навчання впродовж життя стало ключовим елементом у визначенні Європейським Союзом стратегій щодо формування найбільш конкурентоспроможного і динамічного суспільства, що базується на знаннях. Ці стратегії отримали назву Лісабонських, оскільки вони розглядалися і дістали схвалення на Лісабонському засіданні Ради Міністрів ЄС у березні 2000 року [1]. Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи у цілісну Програму навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme). Ця програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, які існували до 2006 року.

Навчання протягом життя передбачає зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включно з цифровою грамотністю, і розширення можливос-

тей для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання протягом життя охоплює все цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності.

Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один із основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним фактором у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності.

Керівні принципи політики розвитку навчання протягом життя були визначені Європейською стратегією зайнятості (European employment strategy), що була погоджена 22 липня 2003 р. Ці керівні принципи закликають країни ЄС звернути увагу на дефіцит робочої сили з відповідними навичками і заохочують їх до застосування всебічних стратегій навчання протягом життя, щоб озброїти громадян навичками, необхідними в сучасній економіці. Керівні принципи визначають необхідність збільшення інвестицій у людські ресурси, особливо через навчання дорослих на підприємствах.

Сама ідея безперервної освіти була висловлена і зафіксована в документах ЮНЕСКО у 60–70 роках ХХ століття, проте її витоки можна знайти у давніх філософів – Конфуція, Сократа, Арістотеля, Платона. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад безперервної освіти зробили П. Ленгранд, Ж. Жерар, А. Турен, Ф. Янушкевич, Р. Даве, Ж. Делор, Б. Саймон, А. Гартунга, Ф. Джессап, М. Кареллі, Дж. Кидд, Ф. Кумбс та інші. Значних масштабів ідеї безперервної освіти набули в дослідженнях з андрагогіки у США (М. Ноулз, Р. М. Сміт), Великій Британії (П. Джарвіс), Німеччині (Ф. Петгелер), Польщі (І. Дзержовська, Л. Тургос, І. Вільш), Бельгії, Швейцарії, Угорщині та Росії.

Зокрема, у Польщі з 1946 р. в Ягелонському університеті (м. Краків) діє кафедра про-

світи і культури дорослих, заснована педагогом М. Семенським та психологом В. Хенріком, та дослідницький підрозділ суспільної педагогіки і андрагогіки Педагогічного інституту цього університету [4, 22].

Серед вітчизняних авторів, які досліджують питання розвитку системи безперервної освіти, можна назвати таких: Д. Дзвінчук, В. Журавський, О. Кашуба, К. Ковальська, Н. Москаленко, В. Пахомов, О. Тягушева та інші.

Конкретизація ідеї освіти дорослих з урахуванням індивідуальних особливостей належить Дж. Д'юї та Е. Ліндеманду, які висловлювали думки щодо необхідності навчання дорослих з оперттям на їхній досвід і спрямованістю на досягнення практичних цілей.

За даними ЮНЕСКО, існує близько 20 термінів, які стосуються поняття безперервної освіти, а загалом їх налічується в літературі до 30 [8, 13]. Серед них такі, як: довічна освіта; освіта, що продовжується; перманентна освіта; освіта, що поновлюється; освіта дорослих; подальше навчання; післядипломне навчання; компенсаторне навчання та ін. У міжнародному тлумачному словнику наведено близько 10 означень безперервної освіти. У різних країнах вживають різні терміни: у США це «довічна освіта», в Англії – «освіта, що триває», у Швеції – «освіта, що поновлюється» тощо.

Згідно з матеріалами ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання дорослих – забезпечити людину комплексом знань та вмій, необхідних для активної творчості та діяльності в сучасному динамічному житті. У наш час склався комплекс поглядів на роль науки про дорослих у досягненні прогресу особистості.

Суб'єкт навчання, щоб не відставати від інших, не дискваліфікуватися, повинен займатися самоосвітою і з певною періодичністю навчатись на курсах перепідготовки, й навіть опановувати нові професії. У деяких розвинених країнах, наприклад у США, до цього процесу залучають і навіть матеріально заохочують пенсіонерів. Це сприяє продовженню тривалості життя, збільшенню активного віку людини. У суспільстві, яке базується на

міцному фундаменті знань, вища освіта посідає пріоритетне місце, а люди, які мають найновіші знання, здатні застосувати їх на практиці й творити нові, складають його інтелектуальну еліту. Постіндустріальному суспільству відповідає економіка знань, де не речі, не рухоме чи нерухоме майно і не природні родовища, зокрема енергетичні ресурси, є головним багатством суспільства, а інформація й інтелект. У цьому суспільстві пріоритетними є духовні цінності, що їх створюють люди, які працюють у сфері науки і освіти, тобто наукова, гуманітарна, освітня еліта [5].

Розглядаючи важливість освіти дорослих для соціально-економічних перетворень, слід зазначити, що вона є одним із вагомих чинників економічного і соціально-культурного прогресу [3]. Вся історія становлення і розвитку навчання людини як самостійної сфери її діяльності свідчить на користь тези про те, що навчання має бути безперервним і адаптивним [10].

Потреба у безперервному поновленні професійних знань та актуалізації їх на продуктивному етапі людського життя зумовлена темпами науково-технічного прогресу, переходом до інформаційного етапу розвитку суспільства, широким застосуванням інноваційних технологій. Аналіз досліджень із проблем безперервної освіти й дистанцій-

ного навчання, а також освіти для дорослих дав змогу виявити особливості безперервного навчання і визначити перелік вимог до систем безперервного навчання.

За деякими оцінками, середньорічний темп приросту нових знань складає 4–6%. Це означає, що близько 50% професійних знань фахівець має набути після завершення навчання. Обсяг часу, необхідного для поновлення професійних знань фахівців із вищою освітою, складає 28% від загального обсягу часу, який має працівник протягом усього працездатного періоду. Безперервна освіта стає важливим чинником конкурентоспроможності фахівця на ринку праці [9].

Безперервна освіта орієнтується на постійне вдосконалення і цілісний розвиток людини як особистості протягом усього її життя та на підвищення можливостей її трудової і соціальної адаптації у світі, що так швидко змінюється. Роботодавці дедалі більше керуються принципом: «Люди – найвища технологія і найцінніший капітал». Тому для системи безперервної освіти необхідно передбачити можливість подати курси з різних галузей знань, що забезпечить різнобічне навчання. Особливості безперервного навчання та відображення їх у системі безперервного навчання подано в таблиці 1 [2].

Таблиця 1

Особливості безперервного навчання та відображення їх у системі безперервного навчання

№ п/п	Особливість безперервного навчання	Пояснення	Відображення в системі безперервного навчання
1	Актуальність і релевантність навчання	Відповідність змісту освіти розвитку суспільства і технологій, сучасним потребам ринку праці. Навчання має відповідати завданням з опанування нових технологій на виробництві, з удосконалення професійної діяльності робітників, з підготовки й перекваліфікації кадрів. Необхідністю стає зв'язок навчання з посадовими обов'язками. На рівні учня навчання має відповідати його потребам, цілям, посаді, безпосередньо допомагати виконувати професійну діяльність	Системи безперервного навчання мають охоплювати обсяг інформації, що постійно зростає, так званий «інформаційний вибух». Актуальність навчального контенту, зручні методи оновлення і супроводу контенту. Моделювання кадрових і виробничих завдань, моделювання компетенцій, посад, професій. Виявлення відповідності між компетенціями і навчальними матеріалами

2	Орієнтація на негайне застосування набутих знань	Особливість навчання дорослих виявляється у потребі обґрунтування сенсу навчання. Тобто, навчання має бути релевантним і базуватися на особистій потребі розв'язання практичних посадових, виробничих завдань і на потребі особистісно-професійного розвитку. Принцип актуалізації результатів навчання полягає у тому, що доросла людина шукає найшвидшого застосування отриманих у навчанні знань і навичок	Актуальність навчального контенту, зручні методи оновлення і супроводу контенту. Налагодження зв'язків між уміннями і навчальним контентом. Моделювання навичок та компетенцій і зв'язок їх із навчальним контентом. Релевантне професійним потребам учня подання контенту курсу
3	Виявлення і врахування особистого досвіду і знань учня	Виявлення, систематизація і формалізація вже наявного особистого досвіду та знань учня з метою використання їх для побудови відповідного навчального процесу. Доросла людина має професійний і життєвий досвід, знання й уміння, які мають бути враховані і використані у процесі організації навчання	Методи діагностування, контролю і моделювання знань та навичок учня. Моделювання попередніх умов за допомогою моделей учня і компетенцій. Застосування методів побудови курсу на основі попередніх умов навчання
4	Корегування і поновлення знань учня	Функція вчителя – корегування і поновлення знань учня з урахуванням попереднього виявлення і систематизації їх, а також відповідно до цілей учня. На противагу, для базової освіти є характерним подання знань «з нуля» й у повному обсязі	Моделювання учня, його цілей, знань і навичок. Методи побудови навчальних курсів, відповідно до цілей студента з урахуванням вже наявних у нього знань і навичок. Моделювання посад і компетенцій. Методи побудови релевантних курсів для подолання інтервалів між компетенціями
5	Індивідуалізація і гнучкість навчання	Принцип індивідуального підходу до навчання на основі особистісних потреб з урахуванням соціально-психологічних характеристик особистості й тих обмежень, які виникають унаслідок її діяльності, наявності вільного часу та фінансових ресурсів тощо. Можливість адаптації змісту до потреб слухачів, вибір змісту, відповідно до заявленої учнем проблеми, урахування інтересів і проблем учнів	Моделювання освітніх потреб і цілей учня. Методи діагностування, контролю і моделювання знань та навичок учня. Соціально-психологічне моделювання учня. Методи адаптації навчального процесу на основі відомостей про учня і його поточні навчальні досягнення
6	Провідна роль учня у навчанні	Провідну роль у процесі навчання дорослих відіграє не вчитель, а учень. Конструктивізм – педагогічна філософія, що наріжним каменем вважає думку учня, якою б «сирою» вона не була, а способом досягнення результату навчання – особисте засвоєння знання. У безперервному навчанні підкреслюється пріоритетність самостійного навчання	Забезпечення учню можливості керувати навчальним процесом. Застосування моделей учня, відкритих для перегляду, можливість вибору учнем напряму навчання. Активне застосування соціальних мереж і електронного спілкування
7	Важливість міждисциплінарних знань	На перше місце виходять дисципліни, що містять інтегрований матеріал із декількох суміжних галузей знань (міждисциплінарні дисципліни)	Моделювання предметних галузей. Єдине сховище матеріалів із різних дисциплін. Методи підтримки міждисциплінарних зв'язків у навчальних матеріалах. Моделювання навчального контенту
8	Співпраця у навчанні	Спільна діяльність учнів і вчителя у процесі навчання відіграє важливу роль	Підтримка колективної діяльності, електронного спілкування, освітньої спільноти. Моделювання соціальних освітніх мереж. Застосування технологій штучних одногрупників, персоналізованих помічників тощо

Процес безперервної освіти – це послідовна заміна «щаблів», кожний із яких має розвивати знання, набуті людиною на попередніх етапах навчання, й водночас – закладати засади для подальшої освіти. Основними вимогами до навчального процесу, який мають забезпечити системи безперервного навчання, є індивідуалізація, релевантність і орієнтація на практичний, прикладний результат.

Модель навчального процесу за вимогами безперервного навчання міститиме такі етапи: 1) визначення освітніх потреб і цілей учня; 2) виявлення вже наявних знань та навичок учня, що відповідають цілям навчання; 3) побудова й адаптивна підтримка релевантного навчального процесу на основі відомостей, отриманих на першому і другому етапах [2].

Стан розвитку освіти протягом життя постійно перебуває в центрі уваги різноманітних європейських інститутів. Відсоток людей віком від 25 до 64 років, задіяних у різноманітних формах навчання протягом життя, складає 9,7 % у межах ЄС. Велику увагу навчанню своїх працівників у країнах ЄС приділяють на підприємствах. Кількість усіх підприємств, які забезпечили навчання своїм працівникам, складає від 21 % у Греції до 90 % у Великій Британії і 60 % у середньому по ЄС. Позитивна динаміка спостерігається у більшості країн, що останнім часом приєдналися до Євросоюзу. Початкове професійне навчання у межах підприємств найбільш розвинене у Німеччині, Великій Британії, Австрії, Данії, Нідерландах, Італії та Франції – близько 50 % робітників (таблиця 2) [7].

Таблиця 2

Населення країн Європи, яке продовжує навчання у віці 25–64 років, у відсотках

	Країни	Загалом			Чоловіки			Жінки	
		2003	2007		2003	2007		2003	2007
A	ЄС	8,5	9,7		7,9	8,8		9,1	10,6
B	Європейський регіон	6,5	8,4		6,4	8,0		6,6	8,8
1	Бельгія	7,0	7,2		7,0	7,0		6,9	7,4
2	Болгарія	1,3	1,3		1,1	1,4		1,4	1,3
3	Чехія	5,1	5,7		4,8	5,5		5,4	5,9
4	Данія	24,2	29,2		21,0	24,2		27,4	34,2
5	Німеччина	6,0	7,8		6,4	8,0		5,6	7,6
6	Естонія	6,7	7,0		5,0	4,6		8,2	9,3
7	Ірландія	5,9	7,6		5,1	6,2		6,8	9,0
8	Греція	2,6	2,1		2,6	2,2		2,7	2,1
9	Іспанія	4,7	10,4		4,3	9,3		5,1	11,5
10	Франція	7,1	7,4		7,0	7,0		7,2	7,9
11	Італія	4,5	6,2		4,2	5,9		4,8	6,6
12	Кіпр	7,9	8,4		7,1	8,1		8,5	8,6
13	Латвія	7,8	7,1		5,4	4,6		10,0	9,3
14	Литва	3,8	5,3		2,8	3,6		4,7	6,8
15	Люксембург	6,5	7,0		6,8	6,5		6,1	7,4

16	Угорщина	4,5	3,6		4,0	3,0		4,9	4,1
17	Мальта	4,2	6,0		4,7	6,4		3,6	5,7
18	Нідерланди	16,4	16,6		16,1	16,1		16,8	17,0
19	Австрія	8,6	12,8		8,6	11,6		8,6	14,0
20	Польща	4,4	5,1		3,9	4,7		4,9	5,5
21	Португалія	3,2	4,4		3,0	4,4		3,4	4,5
22	Румунія	1,1	1,3		1,1	1,2		1,2	1,4
23	Словенія	13,3	14,8		12,0	13,5		14,7	16,1
24	Словаччина	3,7	3,9		3,5	3,4		3,9	4,3
25	Фінляндія	22,4	23,4		18,6	19,4		26,2	27,5
26	Швеція	31,8	32,0		28,4	26,0		35,4	38,3
27	Велика Британія	27,2	26,6		22,7	22,0		30,9	31,2
28	Хорватія	1,8	2,9		1,8	3,1		1,9	2,8
29	Туреччина	1,2	1,5		1,7	1,8		0,7	1,2
30	Ісландія	29,5	27,9		25,0	22,4		34,1	33,7
31	Норвегія	17,1	18,0		16,2	17,1		18,0	18,9
32	Швейцарія	24,7	22,5		25,3	21,7		24,0	23,4

Висновки. Показовою є кореляція між рівнем попередньої освіти та мірою залучення до навчання дорослого населення віком від 25 до 64 років. Вона свідчить про більші можливості й більшу схильність до

продовження навчання людей із вищим рівнем попередньої освіти: що вищою є перша освіта, то більше людина готова до продовження освіти протягом життя [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Барбіна Є.** Роль і функції педагогічної майстерності у системі професійної підготовки педагогічних кадрів / Барбіна Є. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 1. – С. 26–34.

2. **Гагарін О. О.** Дослідження і аналіз методів та моделей інтелектуальних систем безперервного навчання / О. О. Гагарін, С. В. Титенко // Наукові вісті НТУУ «КПІ». – 2007. – № 6 (56). – С. 37–48.

3. Див., напр. : Сігаєва Л. Психолого-педагогічні проблеми освіти дорослих у контексті неперервного навчання / Л. Сігаєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2007. – Вип. 1–2. – С. 175–184; Сігаєва Л. Освіта дорослих як чинник соціального захисту особистості / Л. Сігаєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2005. – Вип. 2. – С. 167–171.

4. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. **Кузь В. Г.** Майбутнє суспільства можна запрограмувати на майданчику дитячого садочка

CITED LITERATURE

1. **Y. Barbina.** The role and function of educational excellence in the system of training of teachers / Y. Barbina // Pedagogy and professional training psychology. – 2001. – № 1. P. 26–34.

2. **O. Haharin.** Research and analysis of methods and models of continuing education intellectual systems / O. Haharin, S. Titenko // Scientific news of National technical university of Ukraine «KPI». – 2007. – № 6 (56). P.37–48.

3. See, for example: L. Sihayeva. Psycho-pedagogical problems of adult education in the context of lifelong learning / L. Sihayeva // Lifelong professional education: theory and practice. – 2007. – Issue 1–2. P. 175–184; L. Sihayeva // Lifelong professional education: theory and practice. – 2005. – Issue 2. – P. 167–171.

4. Encyclopedia of education / Academy of pedagogical sciences of Ukraine; head editor V. Kremin. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p.

5. **V. Kuz.** Future of society can be programmed on site of kindergarten [Web site] / V. Kuz. – Access

[Електронний ресурс] / В. Г. Кузь. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ped/2011_20/kuzj.pdf.

6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : щорічне послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – К. : НІСД, 2012. – 256 с. – Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/posl.pdf.

7. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку [Електронний ресурс] / за ред. С. І. Здіорук, А. Ю. Іщенко, М. М. Карпенко. – К. : Інститут стратегічних досліджень, 2011. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Science_educational-e2f67.pdf.

8. **Беляєва А. П.** Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования / Беляева А. П. – СПб. : Радом, ИПТО РАО. – 1997. – 226 с.

9. **Богданова И. Ф.** Непрерывное образование в эпоху перехода к информационному обществу [Електронний ресурс] / И.Ф. Богданова. – Режим доступу: <http://sbmt.bsu.by/projects/Thesis06.pdf>.

10. **Дресвянников В. А.** Андрагогика: принципы практического обучения для взрослых [Електронний ресурс] / В. А. Дресвянников // Элитариум : Центр дистанционного образования, 2007. – Режим доступу: <http://www.elitarium.ru/2007/02/09/andragogika.html>.

mode: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ped/2011_20/kuzj.pdf.

6. On the internal and external situation of Ukraine in 2012 : annual message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine [Web site]. — Kyiv: National institute for strategic studies, 2012. — 256 p. — Access mode: www.president.gov.ua/docs/posl.pdf.

7. Formation of a single open educational and scientific space of Ukraine: the optimal use of priority development means provision [Web site] / edited by S. Zdiuruk, A. Ishchenko, M. Karpenko. — Kyiv : Institute for strategic studies, 2011. — Access mode: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Science_educational-e2f67.pdf.

8. **A. Belyaeva.** Integrative modular teaching system of professional education / A. Belyaeva — St. Petersburg : Radom, Institute of professional and technical education of Russian academy of education. — 1997. — 226 p.

9. **I. Bogdanova.** Continuing education during the transition to the information society [Web site] / I. Bogdanova. — Access mode: <http://sbmt.bsu.by/projects/Thesis06.pdf>.

10. **V. Dresvyannikov.** Andragogy: principles of practical training for adults [Web site] / V. Dresvyannikov // Elitarium: Distance education center, 2007. — Access mode: <http://www.elitarium.ru/2007/02/09/andragogika.html>.

Науково-методичний журнал
Друкуються матеріали з питань дидактики та історії професійної школи, виховання, професійної орієнтації та ефективного навчання предметів різного профілю в ПТНЗ
Виходить 4 рази на рік. Передплатна ціна на рік 242,04 грн

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 48764

Журнал внесено до переліку наукових фахових видань з педагогічних наук